
ROKON NÉPEK MÍTOSZAI

Valerij Cagarajev

A nartok aranyalmafája¹
(fejezetek „A nartok aranyalmafája” c. könyvből.
Vlagyikavkáz, 2000)

Bevezetés: az oszétek, a jászok testvérei

Az oszétek a jászok testvérei, a Kaukázus egyetlen olyan jelentős létszámú népe, amely a hegység északi és a déli oldalán él. A tatárjárásig a jászokkal közös történelmük volt, az alánok részeit képezték, s csak a mongoloktól elszenvedett vereség szakította őket ketté. A mai oszétek ősei a XIII. század első felében a mongolok elől a Kaukázus védhető hegyszorosaiba vonultak vissza, a mai jászok elei pedig a kunokkal együtt IV. Béla magyar király országába költöztek át mai lakóhelyükre, a Jászságba. A XVI. századig az oszét nyelv egyik dialektusát, a digort beszélték. Az alánok a honfoglalás előtt a magyarok közelében éltek. Ennek az emléket őrzik ma is alán jövevénytiszavaink: Aladár, asszony, legény, vért, gazdag, verem, zöld, méreg, hús, ezüst, egész, stb. Ezek megfelelői kisebb-nagyobb változásokkal a mai oszét nyelvben is fellelhetők.

Az Orosz Föderációhoz tartozó Észak-Oszétia-Alánia Köztársaság a Kaukázus legközepe, Európa és Ázsia határán fekszik. Dél-Oszétia az Oszétföldnek a Kaukázus fő vonalától délre eső része. Oszétia gyönyörű ország, s rendkívüli figyelemre érdemes az ősi földön élő népe is, amely önmagát „ir”-nek, a hazáját pedig „Iriszton”-nak nevezi. A világ oszét-

---

¹ Cagarajev, Valerij, Zolotaja jablonja nartov: istorija, mifologija, iskusstvo, semantika, Vladikavkaz, 2000.

jeinek a száma mintegy 600 ezerre becsülhető. Az oszétek neve, mint a jászoké is az „ászi”-ből ered. Az oszét nép három testvéri csoportból áll (a nyugati oszétekből, a „digorokból”, a keletiekből, az „ironokból”; a déliekből, a „tualokból”), amelyek a Kaukázusnak történeti és etnográfiai szempontból is érdekes népei közé tartoznak. Nyelvük iráni származása merően megkülönbözteti őket a környező népektől, akik kaukázusi és török nyelveken beszélnek. Észak-Oszétia-Alánia az Észak-Kaukázus egyetlen köztársasága, ahol a névadók, az oszétek többsége pravoszláv vallású. A származásuk, a történelmük és a kultúrájuk régóta rájuk irányította a tudomány figyelmét. A nemzeti kultúrájuk gyökerei ősmúltjuk mintegy háromezer éves nart eposzáig nyúlnak vissza. „A nartok a mi elődeink voltak, mindnyájan ezek utódai vagyunk” – tartják az oszétek ma is önmagukról. Oszétia népi műveltsége a Kaukázus hegyei között alakult ki, az ős-kaukázusiak és az európai sztyeppék nomád civilizációi követőinek: a szkítáknak, a szarmatáknak meg az alánoknak a kulturális hagyományait foglalja magába.

A nartok hősmondái az észak-iráni törzsek, a szkíták és a szarmaták legendáihoz és mítoszaihoz vezethetők vissza. Annál meglepőbb az eposz fő világnézeti alapjainak a stabilitása, hihetetlen értékállósága. Történeteit akár a távoli szkíta vadállatstílus jeleneivel is remekül lehetne illusztrálni. Sőt, a szkíta legendák visszatükröződése a mai oszét-rituális-szertartások gyakorlatában is közvetlenül kimutatható. Az oszétek nart eposza az ethnosz genetikai emlékezetének az őrzője. Benne világosan felismerhetők a történelmi események árnyalatai, a világról alkotott mitológiai struktúra és az oszétek vallási, etnikai és népi sajátosságai, valamint a kereszténység terjedésének a tükröződése. Az eposz azonban évezredes régisége ellenére sem vált történelmi krónikává, sem varázsmesévé. Minden témát a hősmondák formájában forrasztott egybe.

A nart eposz mitológiai háttere rendkívül gazdag. Pl. az iker Ahszarról és Ahszratagról szóló történet csak rövidke szakasz a nart eposzból, azonban a nart kozmogónia legfontosabb elemeire lelhetünk benne. A nart-ikrek az éltető gyümölcsöket és a termést hozó almát vigyázzák, a termékenység szimbólumát. Csillagszimbolikájuk a reggeli és az esti csillag. Két ellentétes kezdetnek a képviselői: a nappal-

nak – éjszakának, a világosságnak – sötétségnek, az álomnak – valóság-
nak. A nartok eposzi világa kert formában képzelhető el, a nart kert az
archaikus univerzumot reprezentálja. Fő kincse a nartok aranyalma: a tudás fája, a világfa és életfa, a termékenység, valamint az élet erőinek
forrása. A fa koronája, törzse és gyökerei az isteni, az emberi és a másvi-
lági, a három szakrális zónát testesítik meg. Az eposz szereplői a három
világ szimbolikus megtestesítői, akiknek panorámás váltakozása nem
más, mint az Univerzum mitologikus mozgása.

A nart eposznak, – csak a legnagyobb nevetek említtem Vszevo-
lod Millertől kezdve, V. I. Abájevvel és Georges Dumézillel folytatva,
egészen máig, Ludvig Csibirovig – , könyvtárnyi irodalma van. Ebből
a könyvtárnyi irodalomból most egyet emeltem ki, Valerij Cagarajev
munkáját, akinek *A nartok aranyalma* c. könyvből lefordítottam
néhány fejezetet magyarra. Ezek a nart eposz mitológiai háttérrel fog-
lalkoznak. Ha azonban, csak egyetlen oszét ünnepi asztal szertartásain
is részt veszünk, felfedezhetjük, hogy a „nart” eposz mitológiája az oszét
kultúrában napjainkig élő hagyomány.

A szerző, Valerij Cagarajev 1954-ben született, Kisinyovban építé-
szetet, Lvovban képzőművészetet tanult. 1979-től kezdve állít ki profesz-
zionális kiállításokon. 1985 óta az Oroszországi Művészek Szövetségének
a tagja. Egy sor oroszországi és külföldi kiállítás és bienálé résztvevője,
díjazottja. Több, művészettörténeti és mitológiai könyv szerzője.

Fordította és a bevezetőt írta Kovács J. Béla

A régi világmodell

Az emberiség történetének kezdetén a mindennapos események szimbo-
likus formában kapcsolódtak az emberhez. Körülhatárolásuk még sokkal
élesebb volt, mint korunkban. A szenvedés és az öröm, a szerencsétlenség
és a siker sokkal inkább szétváltak, az emberi élmények abban a teljes-
ségükben és közvetlenségükben maradtak meg, ahogyan manapság a
gyermeki lélek öröme és fájdalma érzékelhető. Minden cselekvést, min-
den megnyilvánulást kidolgozott és kifejező rituálé követett, mintegy
felülemelkedve az élet szilárd és változatlan stílusán.

A fontos események – a születés, a házasság, a halál – a rituális rejtelmeknek köszönhetően a mitológia fényében tündökölhetnek. A betegség és az egészség jóval erősebben különböztek, az ijesztő sötétség és a téli zord hideg igazi egyetemes gonoszként jelentek meg (1. ábra). Hogy biztonságban érezze magát a jónak és a gonosznak ebben a kozmikus harcában, az ókor embere szilárd erkölcsi renden nyugvó igazságos világot épített fel, amelyben a magasabb isteni erők megjutalmazták vagy megfenyítik őt az istenfélő vagy bűnös élete miatt. Megpróbáljuk önöknek bemutatni ennek a régi rendszernek a paramétereit.

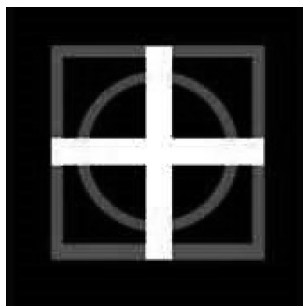

1. ábra. Az őt körülvevő valóságot értelmezve, az ókor embere ennek alapján építette fel a saját világgképét

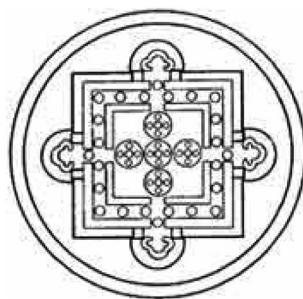
Amennyiben a hallás, a szaglás, a tapintás, az ízlés nem hagytak nyomokat az archaikus mitológiában, joggal tételezhetjük fel, hogy annak a képei kizárólag az ember által látott benyomásokra épültek. Látásán keresztül, mint vizuális kört érzékelve maga körül a lakott világot, úgy osztotta fel, hogy mi található jobbra, mi van balra; mi látható elöl, és mi van mögötte. Ily módon a világ négy irányban rögzítődött a tudatában, a négy világtáj szerint (2. ábra). Szemléletes példát az indiai kozmológiában lehet találni az ilyen térbeli orientációra, ahol a kör néha egyenlő jelentésű a négyzettel, a nap pedig megjelöli a sarkait. A körnek ez a sajátossága a Kr. e. X. századi ó-indiai mitologikus emlékekben, a Rigvedában is megjelenik, amelyben a föld kerekése «négyvégű» és «négyzarvú».

Egyébként pedig maga az orientáció szó a fény felé való irányultságot jelenti, a latin oriens – orientis («felkelő nap») szóból ered. Indiában

a «kelet» – praci a prac («elülső, első») szóból származik, a «nyugat» – paccima a pascat («hátsul, mögött») szóból. A nyugattal azonosították az áldozati ló hátsó részét is az ó-árja rituáléban – «asvamedha», amelyről még szólunk. Ebben a ló feje a keletet jelenti.

2. ábra. A régi ember világának horizontális vetülete

3. ábra. Mandala – indo-tibeti világgép

Ezzel együtt a régi Kozmosz két zónája, az ember életterének alsó és felső zónája, nem volt az ember számára elérhető. Nem tudott felemelkedni az égbe, a naphoz, és nem tudott leszállni a föld alá, a rejtélyes sötétségbe. Ezért a világ felső, világos zónáját magasabb rendű istenekkel népesítette be, az alsó, sötétet, amelybe az ősei elmentek, odaajándékozta a Pokol istenének, a Halottak Birodalmának. Mindez a térbeli irányultság azonban csak az ember által lakott kozmosznak, mint megszentelt központnak a jelenlétében tudott megvalósulni, amelyen keresztül haladt a világmodell tengelye, összekapcsolva mind a három szent zónát, s a legrövidebb úton kötötte össze az embert az éggel és az alkotóval. Például a zoroasztrikus ó-irániak szent könyvében, az Avesztában Ahura Mazda főisten megparancsolja Jimának az első embernek, hogy építsen egy négyszögletes karámot – Varát – az állatok és az emberek lakóhelyéül, a Vara belsejében pedig egy körben gyújtson lángoló tüzet. Ezzel Ahura Mazdának felépült az országa – Varena, amely négyszögletes formájú, körrel a középpontjában, amely azután az ó-iráni világ első hőséne Traetonának a hazájává lesz, aki a szkítáknál Targitajként jelenik meg. Az iráni «négyszögletű Vara» analógja Aszgard, a skandináv mitológia derűs isteneinek, az ászok-

nak a városa; azaz a halhatatlan üdvösség erőinek a lakóhelye. Aszgard a jóslat szerint az aranykor végén pusztul el, mint Vara, az aszurok városa, is elmúlik, amelyben Jama tartózkodik. A világ gonoszságának elpusztulásával azonban újjászületnek.

A politikáról szóló ismert ó-iráni értekezésben, Kautili úgynevezett «Arthaszasatra» c. művében az istenek elkülönítik az oltalmuk alatt álló rendezendő területet a külső világtól, ahol a Káosz erői uralkodnak (az istenek és a király ellenségei). Ez a térség úgy fogható fel, mint az állami határokon belüli nem egynemű – leginkább szakrálisnak tűnő központ (főváros), a fővárosban pedig a – királyi palota. Ennek az elvárásnak megfelelően, általában négyzetet képez, a világtájak felé pontosan betájolva. Megjegyzendő, hogy a régi Róma a «Roma quadrata» nevet viselte, kijelölt kör alakú központtal «mundus», amely ennek a világrendező eszmének a proto-indoeurópai eredetéről beszél (3. ábra, a).

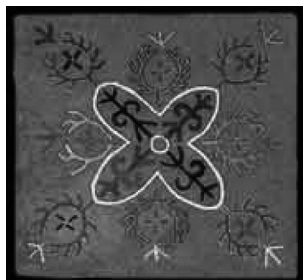
3a. ábra. A világ archaikus horizontális vetületének visszatükröződése a keresztény kultúrában: a világ koraközépkori térképe, Krisztus ábrázolása, egy keresztény templom terve.

Ennek a (az indoeurópaiak számára közös) világrendező struktúrának a megerősítését a nomád szkíták világában is föllehetjük. Hérodotosz görög történész állítása szerint Szkítia területét négyszögletesnek kell felfognunk. Megszentelt helye – Ekszampej, ahová az istenek lángoló arany ajándékai lehulltak (vesd össze Jima lángoló tűzhelyével), Hérodotosz verziója szerint ennek a négyszögnek a közepén volt található.

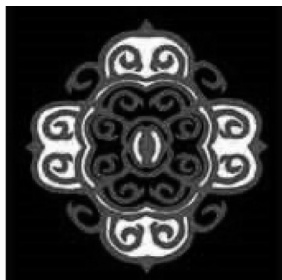
Az ókori világrendezésnek e távoli jellemzői az oszét népi hagyományokban is megőrződtek, különösen Lac (Észak-Oszétia) hegyi település területén. Itt rögződött annak a legendája, hogy az eposzban

szereplő nartok parancsa nyomán Lac őslakói a település mind a négy oldalán függőlegesen álló köveket (oszétül: cirteket) az óriások (a jelképeik) hozták és állították ide. A kövek jelölik a falu határait, amelyeket az óriásoknak tilos volt átlépni. A nartoknak alárendelt Káosz erői védett, lakott térséget teremtettek az ember számára – a Kozmoszt, amely határait Lac lakóinak nem volt ajánlatos a védelmező mágia nélkül elhagyni, másképpen az óriásokkal találták szemben magukat.

Emellett, ha az oszét település (négyzet) térbeli paramétereit kiegészítjük a benne elhelyezett társadalmi központtal – a Nihással (kör), mint a nép tudatában megvalósuló kör alakú nyilvános térrel, akkor a topográfiai realitásban létező legrégebb modelljét kapjuk az elrendezett Kozmosznak (4. ábra. a, b).

4. ábra. Hagymányos kirgiz díszítmény, amely a világegyetem ősi elképzelését jeleníti meg.

4a. ábra. Hagymányos oszét díszítmény, amely a világegyetem ősi elképzelését jeleníti meg

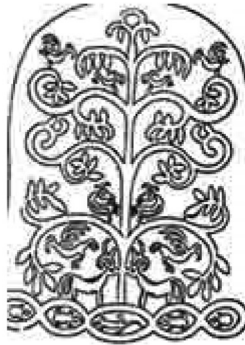

4b. ábra. Hagymányos dagesztáni díszítmény, amely a világegyetem ősi elképzelését jeleníti meg.

Ezek a világrendező kategóriák segítettek a régieknek mind a földi házáat, mind a sírját, az uralkodó palotáját, a templomát és városát, és államát – egy azonos struktúra alapján felfogni, hiszen ezek közül mindegyik kisebb vagy nagyobb mértékben a világegyetem régi, ismert modelljére emlékeztet bennünket. Azonban, hogy ezt a geometrikus szimbólumot érthető formában felhasználhassa, a régi ember átvitte a saját világmodelljének a paramétereit a világ jelenségeinek – hegyeknek, fáknak, az emberek és az állatok testének az értelmezésére. Ezek a szimbolikus objektumok struktúrájukban folytatták az ég és a föld kapcsolatának a visszatükrözését, mindenekelőtt a segítségükkel «érintkezési pontjaiban» könnyen lehetett demonstrálni a világ modelljének hármias

egységét, amelyben az ég összetalálkozik és egyesül a földdel. Ennek következtében őseink világa mintha szakrális paraméterekkel lenne körülhatárolva, ugyanakkor védelmezve is a földön túli pusztító Nemléttől, a Káosztól. Emiatt világának mitológiai «horizontját» az archaikus tudat, mint valóságosat érzekelte. A régiek hittek a «világ végében».

Ily módon kitalálták a világ legrégebbi jelképét – a Világfát, mint a régi világ modelljét, amely három szakrális zónára osztotta a vertikumot: a gyökerei – az alsó része – a föld (föld alatti rész), a törzse – közép – a föld feletti atmoszféra, az ágai (koronája) – a fenti rész – az Ég. Ezekbe a zónákba hatolt be az ember képzelete az időről, a múlttól, jelenről és a jövőről, a nappalokról és az éjszakákról, a télről és a nyárról. Zónáival a fa összekapcsolta az őseket a jelen nemzedékével és az utódokkal is. Ami a Világfa horizontális struktúráit illeti, akkor magával a Fával (a középpont) és oldalanként négy objektummal ábrázolható. Ezt a horizontális síkot négyzetként vagy körként kell elképzelnünk (5a. ábra).

5. ábra. Az ősi világfák kanonikus ábrázolása. Nyugat-Szibéria.

5a. ábra. Szkíta ezüstváza töredéke, amely Világfát ábrázol. Csertomlikszi kurgán. Kr.e. IV. sz.

A világ régi modellje

A mitológiai szimbolizmus leggazdagabb rétegei a négyzettel és a körrel kapcsolatosak. Például elfogadott, hogy a kör a régi ember tudatában az egységet és a tökéletességet jelentette, azaz a magasabb tökéletességet. Emellett egy általános kiindulási sémát is tükrözött, amely valamiféle

ritmust, teret és időt adott, ezzel egy meghatározott védelmet, garantált biztonságot, otthonosságot is teremtett, befolyásolta az embert abban a reményében, hogy a már legyőzött rémület, az emberhez tiszta formájában változatlanul a kozmogóniai korszak nyitottságával, különösen lineáriságával kapcsolódik.

6. ábra. Szarmata arany diadém a Hohlburg kurgánból. II. sz.

Valami hasonlót lehetne mondanunk a négyzettel kifejezett térről is, amelynek minden oldala (vagy sarka) egy-egy világtáj felé mutat. Ezeknek az irányoknak a szimbólumaival ábrázolni lehet: a fákat, a szelet, az évszakokat, a nap felkeltését és lemenetelét, az embereket és az élőlényeket, vagyis az objektumokat «négyes jelrendszerrel» (olykor, sík vetületükben, a két alapvető irányban, a négyes alap gondolatát kifejezve) megmutatni. A világmodell horizontális struktúrájának mindegyik kijelölt eleme bizonyos esetekben még egyszer tagolódik, az indoeurópai mitológiában szélesen elterjedt nyolcszoros objektumokat képezve (6. ábra).

Itt a régi számszimbolika mágikus hatáskörébe kerülünk, amely térségében sajátos mitológiai univerzáliát kell említenünk – három szakrális zónát vertikálisan és négyet horizontálisan, amelyek összességükben a hajdani ember tudatában a mágikus hetes számot képezték, mint a Világegyeteme statikus és dialektikus aspektusok szintézisét. A világmodell ugyanilyen szent szimbólumaival bírt a 9 (3×3); a 12 (3×4); 36; 49 stb.

Az ó-indiai (ó-kínai) szemlélet szerint az ember teste szintén ezt a számszimbolikát juttatta kifejezésre. Így, a fej hét nyitott-kaput: két szemet, két orrlyukat, két fület és a száját, a test egésze pedig még az anust és a nemi szerveket is beleértve, kilenc ilyen kaput tartalmaz. Figyelemre méltó, hogy az ó-indiai filozófia kidolgozta maga számára a «darsan» fogalmát, a szanszkritből fordítva «látás, nézet, az átélés képessége, tapasztalatszerzés, értelmezés». Úgy tartották, hogy a «darsan» segítségével a maga integritásában, teljességében és megismételhetetlenségében megnyílik az igazság. Az egyik legfontosabb darsan a «szankhja», szanszkritből fordítva a «szám».

Az antik világ és a Kelet ezoterikus hagyományaiban a páratlan számok mindig a férfhoz tartoztak, a párosak a nőhöz. Az ókori Egyiptom-

ban a «három» – a mennydörgés száma volt, a női erőnek és láthatatlan valóságában magának az embernek a száma. A kínai hagyományokban a «három» a férfihöz tartozik, a világos, a «jang», amely a páros oppozíciójának a bináris megtestesítője, a sötét, a jin a nőnek a megjelenítője az ókori kínai világegyetemben.

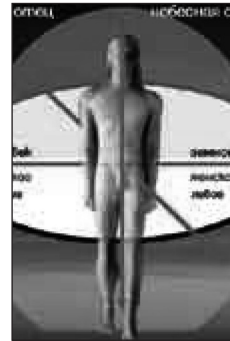
Azonban nem nehéz megjegyezni, hogy a szent «hetes», a férfi és a nő oppozíciója megszűnik, helyette az apai és az anyai kezdet lép kölcsönös kapcsolatba.

Hasonló számszimbolika nagy számban fordul elő indoeurópai mitológia világegyetem alakjaiban, amellyel több ízben is érinteni fogunk a vizsgálódásaink során.

A világegyetem ily módon alkotott modellje nem volt hűvös, távol álló, sérthetetlen konstrukció (7. ábra). A hajdani ember számára lelkesítő erőként hatott, amellyel természetesen, elsősorban a földet, a vizet, a levegőt és a tüzet vették tulajdonukba.

A Kelet minden gyakorlati vallási-filozófiai tanítása és a Nyugat ezoterikus tanai magukban őrzik ennek a világegyetemnek az alapelemeit. Ezekhez az alapelemekhez kapcsolódnak a mitológia istenalakjai.

A régi ember tudatában a Föld a szülőanya képében jelent meg – Szent Anya, aki életet ad az embereknek, állatoknak és a növényeknek. Eredetileg ezt a szülő istenséget a terület istenségének tekintették, ekként is bálványozta az adott földterület megművelésével foglalkozók közösség (8. ábra, a, b, c). A földanya feltétlenül az égi atyaisten házastársa, aki őt fénnel (villámmal, tűzzel) és nedvességgel (tavaszi zivatarral) termékenyítette meg őt. Ezek az istenek minden évben megünneplik a Szent házasságukat. A számszimbolika, amely összekapcsolta az Eget, a férfi egyes számjegyet a Földdel, a női kettessel, hármassá egyesítve őket (ismét a férfi a páratlan szám), Újra visszatér az Egységhez, de már nem magához az Egyeshez – a derült Éghez, hanem mintegy az Éghez, amely a Föld szélén ér véget, oly módon, ahogyan látjuk, az isteni teremtmények mindegyike magán viseli a magasabb eredet bélyegét, amely szent képekben, szimbólumokban, régi mitológiai jelekben nyilvánul meg.

7. ábra. A régi ember világgképének ábrázolási sémája

8. ábra.
A szoptató
Isthenanya
kőkorszaki
ábrázolása

8a. ábra.
Isthenanya
gyíkarccal. Kr.e
VIII. évezred

8b. ábra. Isthenanya
ábrázolás Indiából.
Kr. e. III. évezred.

8c. ábra. Az árja népek
Nagy istenanyjának
ábrázolása.
Észak-India. Kr. e.
II. évezred.

Ugyanakkor a föld, mint a teremtés forrása, szorosan a vízhez volt kapcsolva. Ez a kapcsolat az indoeurópai mitológiai hagyományok általános fogalmaira támaszkodhatott (gondoljunk csak a közsláv a Föld nedveinek anyjára). A maga részéről a víz elsőrangú szerepet játszott a proto-indoeurópai kozmogóniában, olykor mint alapvető teremtő elem, amelyhez viszonyulva az Ég istensége alkotónak tekinthető, amelyben maga a Föld gyakran a víz őselemből kerül ki a fényre. Sok tradícióban a Víz a Kozmosz megalkotásának Ősanyagaként jelenik meg. A «Víz» hagyományos szimbóluma – az ősi differenciátlan szubsztancia, amely mindenféle életben ott van, pontosabban, mindenféle formában, és ezért független mindenféle korlátozottságtól. A hagyományok többségében a vízbe való bemerítés az ősi formátlanságba való visszatérést szimbolizálja, a formák feloldódását, és visszaállítását az ősi alakba, a teljes újjászületést. A vizek «megtisztítanak» vagy vallásos és ezoterikus terminusokkal élve, «lemossák a bűnöket» s ezzel mintegy újjáteremtik az embert: ez a gondolat örződik meg a különféle tisztító rituálékban, s jelen van a keresztység keresztény szentségében.

A Földdel szimbolikusan kapcsolódva, a Víz analogikusan kapcsolódik a női elemhez, elsősorban az Istennő-ősanyához és Világfához. Ebben a kapcsolatban érdekesek az ó-indiai «Atharva Veda» sorai, amelyeket a terhes nők gyógyításakor, bizonyos gyógyfüvek használatakor olvastak fel: «Növények, amelyeknek az Ég – atya, a Föld – anya,

s az Óceán volt a gyökere». A világegyetem alsó részének a kapcsolata (Világfa) a vízzel az orosz rituális énekben is szerepel «Zöld kenderem! /Miért állsz szomorkodva?! – Alulról vízzel alámostak/ Keresztülvágtak... Viharokkal törtek.../ Felülről.../ Verebek csipkednek».

A Földet a régi gondolkodásban a Világóceánnal körülölelve, mint a Kozmosz középpontját fogják fel, és maximális szakralitással és tisztasággal jellemzik, amennyiben a Középpontot, mint a Világegyetem szent magzatának tekintik. Innen származik az antik mitológiában a Földet a világ közepén elhelyezkedő Szent Tűzhely istennőjével való azonosítása (10, I, 467. old.). Ugyanilyen a szerepe van a Közel-Keleten rendszerint a Világegyetem elemei női megteremtőjének tekintett egyik istennőnek is. Ez a magasztos Istennő-anya Istar, Kibela, Rea, Anáhita, Iszida (9. ábra). Hozzájuk közvetlenül csatlakozik, s velük sok mindenben megegyezik a szkíta Istennő-ősanya – a kígyólábú Api (11, IV, 59. old.).

9. ábra. Kibela, a frígiiai istenanya Kr. e. V. sz.

Vizsgálódásaink alapja a nartokról szóló oszét hőseposz szövegeiben tükröződő észak-iráni Föld-anya Istennő régi alakjának ábrázolása, ezért nagyon fontosnak tartjuk a szkíta panteon vezető alakjával, az Api istennővel kapcsolatos ismereteket. Az a körülmény, hogy hosszú évszázadokon át Heródotosz és Homérosz is információkat közölnek róla, s még a későbbi szerzők – Stephanus Bysantius és Ptolemaios is az észak-irániak mitológiájában való elévülhetetlen jelentőségéről szól. Nevét a kutatók úgy fordíthatnák le, hogy «föld alatt élő», ami lehetővé teszi, hogy Api egyik szerepkörét úgy tekintsük, mint a régi ember által kívánt, a törzset világra hozó rendeltetést, s nemcsak az Ég feleségéét, aki nem csupán a Kozmosz megalkotásában társ, hanem a föld sötét méhének a képviselője is, amely a Pokollal is kapcsolatban van. Ezzel kapcsolatosan megjegyezték, hogy a szkíta kígyólábú Istennő alakját illetve leginkább a Világfa kultuszára emlékeztet, s hogy az ábrázolásában a növényi sarjakra való utalás a szokásos mód a lábak helyett (10. ábra, a, b, c).

10. ábra. Így ábrázolta a szkíta mester Api haragos ábrázatát. A Kul-Oba kurgánból származó aranylemez. Kr. e. IV. sz.

10a. ábra. Aranylemez a szkíta istennő klasszikus ábrázolásával a Nagy Bliznyica kurgánból. Kr. e. V. sz.

10b. ábra. Szkíta istennő ábrázolása az Alekszandropol kurgánból. Kr. e. III. sz.

10c. ábra. Szkíta istennő ábrázolása a ló homlokszíján a Nagy Cimbalka kurgánból. Kr. e. IV. sz.

A Világfa őrzőjeként (az elemek megalkotójaként) a Földanya ugyanakkor, mint az őselemek elnyelője, az ősi életerő őrzője is. A különféle mitológiákban egyesíti magában az isteni bírót és a holtak világának a háziasszonyi szerepét is. A Földnek ez a sajátossága sok indoeurópai, indoiráni nép mitológiájában is fellelhető, amelyeknek a hősei hosszú utat tesznek a mélybe, a Föld szakrális középpontjába (az Istenanyához, a Halottak országában). Hasonló «utazást» tesznek az alán-oszétek nart eposzában a hősei is, akiknek a segítségével megkíséreljük megjeleníteni a Hatalmas Istenanya áldott alakját.

Dzerassza

A nartok tündérkertje

Gyakorlóterként (szimbolikus) mitológiai szöveg felidézésére a régi korok embere számára az általuk kifejezett világ szolgál. Az őt körül vevő valóság gyakorlati jelentőségével együtt az érzékelhető titkos tartományukban az ember feltárja az általa jelölt objektumok szimbolikus visszatükrözését, az élet rejtőzködő dinamikus törvényeit, felfedi azoknak a természeti formáknak a felemelő erejét és ritmusát, amelyekre az értelmező figyelmét fordította.

Az őt körül vevő valóságban az ember valami olyasmit látott, amelynek nem tudott pontos nevet adni – a világegyetem mágikus értelmét, határvonalainak a helyességét, és

jelentésbeli szabályosságát, ezért modellként újrateremtette azt, például a mitológiáit (a rituálist), akaratlanul eltúlozta a megismertek értelmét, szimbolikus szöveggént értelmezve azt, amelynek az adott valóságban nincs meghatározott, tényleges jelentése, hanem egy általános strukturális képet reprodukál, az ember (a rituálé szemlélője, hallgatója, részt vevője) által elfogadott szimbolikus szövegre ösztönöz, amely ebben a vonatkozásban az epikus interpretációhoz vezet.

Az epikus információ címzettje nemcsak hallgatónak, hanem alkotónak is tekinti magát. Ebben a vonatkozásban inkább egy zenei mű hallgatójára, mint egy regény olvasójára emlékeztet. Az epikus elbeszélés témája megrövidített, időtől független programként, a befogadás folyamatában, időben terjedelmes szöveggént jelent meg.

A mitológiai kultúra embere gyermekkorától kezdve belemerült a szertartásos-rituális gyakorlatba, amely a világképét kialakította. Ezeknek a kultikus szövegeknek az ismerete világfelfogásának alapját képezte. Ilyen naivan lehet beszélni az epikus szöveg szempontjából a világa életéről, annak a szakrális szellemi valóságáról, azokról a törvényekről, amelyek az embert a nehéz életútján segítették. Ennek az ősi közösségnek nem kellett teljes információval rendelkeznie a világról, ezzel csak a különleges, a beavatott emberek rendelkeztek. Ügyeltek azonban arra is, hogy a közösséget szellemileg állandóan képezzék a rituális-szertartási gyakorlat folyamataiban. Így a kiválasztott kánoni ismeret fokozatosan mindenki tulajdonává vált.

A világmindenség szimbolikus rögzítésének ezt az ősi technológiáját, az ősi Világegyetem utána következő szakrálisan ráépülő rituális interpretációjával, az alánok-oszétek nagy könyvének, a Nart eposznak a kultikus szövege is képviseli. Éppen ezért tudunk könnyen eligazodni ebben a könyvben, a hajdani idők emberének, az isteni embernek, ősi világában. Együtt utazva a hőseivel, megragadjuk az egyetlen lehetőséget, hogy velük együtt tárjuk fel az ősi világ titkait, amelyekkel olyan szervesen együtt léteztek. Tekintsük át együtt ezt a mitológiai múltat.

«A nartok élete egyetlen fától függött. A fa pedig ilyen volt: éjfélig virágzott, éjfélről hajnalig pedig termést hozott. A nartok számára ez a fa igen értékes volt, a legértékesebb kincsükként őrizték».

«A nartok három településének közepén Boránál volt a kert. Beleszokott három madár, s éjszakánként minden házból két-két ember elkezdte a kertben az örködést. Évről évre mindkét oldalra két karót vertek le (jaj alivarsz – «körben» – V. C.) /a kertben/, annak, akinél a madarak behatoltak (a kertbe), vagy a fejét ütötték le vagy a kezét és rátűzték a két karóra».

«Borafarnog udvarán nőtt egy almafa. Egyetlen alma érett rajta. Ez pedig az öregedés elleni orvosságul szolgált».

A mesés kertnek ez a meghatározó képe azért figyelemre méltó, mert az ősi kert elképzelés egy körülhatárolt, a fenyegetésektől elzárt, rendezett, a jó szándékú emberek számára a teret, az ellenségesek számára «külső sötétséget», a Káoszt jelenti. Nehéz eltekinteni a benyomástól, hogy a nart kert struktúrája a már ismerős ó-iráni négyzetes 'varra' (a Káosztól védett térségre) emlékeztet, amelynek a közepébe a mi esetünkben, az ó-iráni kerek tűzhely helyére csodálatos almafa kerül.

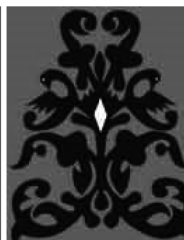
11. ábra. Madarak a Szent fán. Bronz pecsét Baktriából. Kr. e. I. évezred. I тыс. до н. э.

11a. ábra. Szent madarak a világfán. Lópokrócdarabja egy alán sírből Zmejszkaja falu mellett. Észak-Oszétia. X-XI. sz.

11b. ábra. A Világfa kanonikus ábrázolása a hagyományos oszét ornamentikában. Dzuarikau falu. Észak-Oszétia. XIX. sz.

11c. ábra. A Világfa kanonikus ábrázolása a hagyományos oszét ornamentikában. Olginszkoje falu. Észak-Oszétia. XIX. sz.

Az almafa és a hely bemutatása, ahol nőtt, sokban közelít a már általunk bemutatott ősi világmodellhez – Világfához. A nart fa a két világtáj szerint meg van határozva a nap által («éjfélről hajnalig») (naplemente – napfelkelte, nyugat – kelet), az idő ritmikus ciklusával

(«évről évre»). A három csodálatos madár, a Szent fa mediátoraiként, a függőleges három szakrális zónáját jelentik. Hasonló kozmikus sémát közvetít a Világfa témáját ábrázoló hagyományos oszét ornamensek sokasága is (11. ábra, a, b, c.). Itt látni lehet a világegyetem három vertikális zónáját, felül növény, lent kígyószerű, sárkányformájú, és csodálatos madarak ülnek a fán. A későbbiekben még visszatérünk a szimbolikájukhoz.

A nartok fáját, mint Világfát jellemezve, megemlítjük a különös fiatalító termésüket (a csodatévő almát) – az egyetemes folklórban a megfiatalodás jelképét, amely magában foglalja mind a vegetatív, mind az asztrális szimbolikát. Azonban a megfiatalodás – meg még az újjászületés is, a halál és az újbóli megszületés, lényegében a Természet felébredése és elmúlása, az élet és a halál pólusai a nartok kozmogóniai fájának az almája által. Magának a nart eposz Varázssalma képének – a Világfa szimbólumának a mű kezdetén való jelenléte, sok mindentről árulkodik nekünk a további vizsgálódásainkhoz. Az eposz kezdete egy olyan különleges ősvilág kezdetet feltételez, amelyben a Kozmosz és a gazdagon termő Csodálatos almafa harmóniában növekedett. Sajátos szemantikájában ez az ősvilág a bűnbeesés előtti bibliai Paradicsomra emlékeztet, amíg az ember meg nem ízlelte a jó és a gonosz fájának a gyümölcsseit. A csodálatos Életfának ennek a világnak a közepébe való kerülése mintha pecsétet nyomna a világ teremtésének a befejezésére (12. ábra, a).

12. ábra. Szent madarak, amelyek a világ modelljét képviselik.. Az obi ugorok hagyományos díszítőeleme

12a. ábra. A Paradicsom kertjének ökeresztény ábrázolása A Szt. szófia székesegyház mozaikja, Bulgária, IV. sz..

A bűnbeesés azonban, nemcsak az ember számára bír tragikus következményekkel, hanem az életről is leveszi ezt a védő pecsétet. A világban lehetnek kísértések, szerencsétlenségek – erkölcsi síkon; és az őselemeknek ellenőrizhetetlen behatolásai, amelyek egy Vízözönben kulminálhatnak, – ontológiai síkon, a lét törvényeinek a síkján. Ebben az értelemben a nartok almafája, mint a bibliai tudás fája is a jónak és a rossznak, bizonyos térbeli pontnak felelnek meg, amelynek az érintése metafizikus katasztrófához vezethet, amelynek az örökségébe tartozott az Őskáosz rendezése. A Káosz elleni védelem a vallási tilalmaknak a rendszere, amelyeknek a megszegése ellen az adott pillanatban is kérlelhetetlenül öröködnék, hiszen az a világ rendjét rombolná.

Dzerassza

Az istenanya víz alatti háza

A nart Kozmosz katasztrófájának, a Káosznak a megelőzésére csak az a hős képes, akit gondviselészerűen erre a célra választottak ki. Az ő kötelessége – az archaikus Kozmosz épségének és áthatolhatatlanságának a helyreállítása, e célból rá vár a «bűnös» megtalálása, a «korlátok» áttörése, és «legyőzése». Ilyen hős pedig akad.

A kert megőrzése a titokzatos madaraktól a két ikerfivért Ahszart és Ahszartagot kérték (a téma néhány változatában – Hszar és Hszartag) (13. a *ábra*). Megegyeztek, hogy éjfélig az egyik, éjfél után hajnalig pedig a másik fivér öröködnék, Ahszar elalszik, a másik fivér Ahszartag pedig meglesi az éjjeli madarat és meg is sebesíti. Virradatkor megtalálja a véres aranyszárnyat. Ahszartag felszedi és a madár keresésére indul. Az út a tengerhez vezet, amelynek a mélyére ő is alászáll, meghagyva a fivérének, hogy várja meg őt a parton.

A régi ember képzetében létezett néhány szimbolikus lehetőség a föld alatti világba való behatoláshoz. Ebbe a világba nyíló ajtóként szolgáltak a sztyeppe és az erdő, a föld és a víz közötti határzónák, a természetben található bemélyedések, barlangok, boltozatok. A víz alá való merülést végrehajtva, Ahszartag a föld alatti utazást tesz. A hasonló tet-

tekkel a mitológiai szereplő a rendszerint Halottak országába hatol be, kísérőként pedig a ló vagy a kutya szolgál. A mi témánkban a Halottak országának részben követelt eleme, ugyanis a csodálatos madár halálos sebe, a halál szimbolikájának a víz alatti jelenlétét is kifejezi.

13. ábra. Dual képek a Szent fa mellett a Kelermesszkij kurgánból származó szkíta kardon. Kr. e. IV. sz.

13a. ábra. Nyilaspár – a világ kezdetének a szimbóluma. Kul-Oba kurgán, Kr. e. IV. sz.

Az epikus hős útjának motívumát nem elvontan, hanem konkrétan, mint az ősi motívumok egyikét kell felfognunk, amelyikben az út halált jelent, a Pokolba vezető utat. A hősnek végig kell járnia a halál útját, meg kell ismernie a titkait, be kell járnia a határait, a szó teljes értelmében, és csak akkor léphet ki a megújult világba, újraéledve, a haláltól megmenekülten. Ugyanígy cselekszik a mi hősünk is a víz alá merülve Neki «nyirkos út» jut – szükségszerűen egyéniségének a képlékeny, női, azonban ugyanakkor a férfi-harcost megtisztító, lemosó, újjáteremtő víz anyagában való feloldásával kapcsolódik össze.

Még C. G. Jung jegyezte meg, hogy a «a víz az ösztönösség leggyakoribb jelképeként jelenik meg». Mitológiai (kozmogóniai) nézőpontból a víz az ősi Káoszt, a feneketlenséget jelenti, amelyre a vallásos lélek leereszkedik, felfrissítve a sötét és feneketlen vizeket. Az Alkotó számára ez a feneketlenség, a világ mélysége – az energiák kimeríthetetlen forrása, amely mind magát, mind a világegyetemet táplálják.

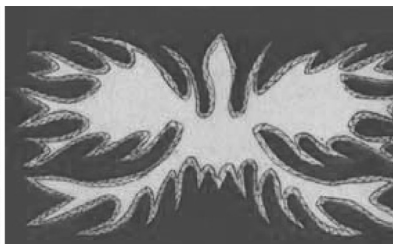
Emellett a feneketlenség elhatárolódik a világtól, amennyiben zabolázatlan és szabadon kicsorduló energiája romboló lenne. Ezért a világ létezésének a fenntartására elengedhetetlen a hős alászállása a

földalatti világba, amelyben a mélységgel érintkezve, megtelik energiával és újjászületik, s vele együtt újjászületik az egész világmindenség, amely a hősnő keresztül a kimerített életerő készletét feltölti.

Ahszartag a veszélyes, de áldott Útnak indul. Leereszkedik a tenger fenekére a haldokló titokzatos madár keresésére és egy szokatlan víz alatti házra talál, amelybe be is megy. A házban «egy asszony ül, akivel sem az alakját, sem a szépségét tekintve senki sem hasonlítható». Ő a madár-szűzek anyja, akit ettől a pillanattól kezdve helyesebb szűz-nimfának nevezni, mert a világ víz alatti női lakója, a világ föld alatti zónájáé, vizuálisan a kígyószűz-istenanyához, vagy az ógörög Skyllához hasonlatos – a tenger lakójához, aki repülni és úszni is tud, testének részei a madaré és a halé (14. ábra a). Ali szkíta istennő (10. ábra) számunkra ismertes ábrázolásán világosan látszik a madárfarok. Repülő isteni szűzek egyike a Holdistennő ábrázolási formáinak. Megjegyezzük még azt is, hogy a motívum minden éjjel és reggel való ismétlése (a madarak támadása a kert ellen) megerősít bennünket a szűz-nimfák (madarak) holdként való ábrázolásában.

14. ábra. *Istenanya ábrázolása hagyományos oszét ornamensben a XIX sz. végén, a XX. elején*

14a. ábra. *Istenanya ábrázolása hagyományos oszét ornamensben a XIX sz. végén, a XX. elején*

Az általunk vizsgált történet hőse «bemegy egy házba, amelyben hét fivér ül». A két nővérük magasabban ül náluk – az aranyhajuk (a vállukon) nem fér el, csak aranyládikóba omolva. A harmadik a (szomszédos) szobában szenved. V. I. Abájevától tudjuk, hogy «fentebb» kijelöl egy inkább tiszteletreméltóbb helyet az asztalnál, azaz közelebbit a legidősebb helyéhez.

A ház gazdáit köszöntve a hősnő a fivérekkal együtt leül az asztalhoz, azonban mindez igen érdekes sorrendben történik. Hárman magasab-

ban ültek nála (az asztalnál), négyen pedig alacsonyabbnál nála, Ahszar-tag pedig közöttük ült».

Az epikus szövegben nyilvánvalóan a 3-as és a 4-es számokon alapuló számkód jelenik meg, amely a mágikus hetesből ismert már a számunkra. Amint tudjuk, ennek a szent számnak (jelnek) a művészetben és a mitológiában való ábrázolására a Világfa korában a Káossal szemben álló, lezárt és szervezett tér a jellemző, amelynek hét alapvető koordinátája van: teteje, középpontja, alja, észak, kelet, nyugat és dél (9, 53. old.).

Különös jelzéssel bír az a térség, amelybe – nem az epikus téma véletlen szeszélyéből – a hősünk belecseppent. Ez az öt körülvevő világ elsődleges jeladásában megtestesült archaikus tudat, amelynek az érzékelése az ősi ember számára nem a valóság jelképét képezte, hanem realitásként jelent meg a számára, vagy az arról való meggyőződésre készítette. A jelkép és a valóság keverése, amely a világról való primitív elképzeléseket jellemzi, nem az archaikus gondolkodás fejletlenségével vagy logikátlanságával indokolható, hanem a valóság jelzésekben megnyilvánuló kifejezett természetével. A valóság a régi ember számára valóság maradt, amennyiben látni engedte magát. A teret megjelölve, a jel megteremtette azt.

Történetünkben három nővérrel találkozunk – madár-nimfaként az archaikus szemlélet vertikális világszerkezetének a megtestesítői, helyesebben mondva – a jelzései. A nővérek a feneketlen mélységtől a Világfa (a nartok aranyalmafája) tetejére szállnak fel. Ezért a három nővért könnyen változik eggyé, az egy pedig válik szét hárommá (15. ábra).

15. ábra. Szkíta-szaka ábrázolás a világ három zónáját jelképező szent madarakról.. II. Basadari kurgán. Altáj. Kr. e. V. sz.

Ebben a vonatkozásban az «egy» és a «kettő» megfelelő módon kozmogónia előtti és kozmogónia utáni állapotot képviselnek, a harmadik (a középső) elemnek, láthatóan az egyiktől a másikig való átmenetet kell jelentenie. Ennek a magyarázatát magának a «hármás» számnak a tulajdonságában kell keresnünk, amely a kiemelt kezdet, közép, és vég eszmei struktúráját jeleníti meg. Ez a struktúra könnyen válik a tetszőleges jelenség lényegének pontos, ideális, vagy megközelítő módon felismert modelljévé, amelyben pontosan el lehet különíteni a fenti három elemet.

Az asztal szimbóluma az epikus témában szintén az archaikus világkép szerkezetét jeleníti meg, mintegy a tengelyét. Éppen ezért a három nővér közül egynek az asztal mögül való hiányzása a kozmológiai szerkezet gyengüléséről tanúskodik, a világegyetem elkerülhetetlen változását vonja maga után. Hiszen egy láncszem gyengesége miatt elterjed a Káosz, s ledönti a Kozmosz térségének a rendjét. A világ szerkezete nyilván összedől, és a helyreállítása csak a középső zónájának – a sebesült lánynak – a helyreállításával (felélesztésével) lehetséges.

Az asztalnál ülők elhelyezkedésében történt változás, ezért ezzel a hellyel – a hősünk középtűt – kijelöli nemcsak a világot, amelyikből érkezett, hanem a középső szociális funkcióját is – a harcoss szerepét. Az orosz bilinákban (népköltészeti műfaj) a vitéz helye középtűt van a toron: «Ezért a vitéz helye / emiatt az asztalfőn van...».

Az új számbeli interpretáció szerint a nővér-szűzek hiányoznak, a szerepüket a három fivér vette át, akik fent ülnek az asztalnál. Négy fivér, akik a hősüknél lejjebb ülnek az asztal mellett, a négy világtájat jelentik, s ennek következtében az egész szemantikus konstrukció teljességében a Világfa modelljét ismételi meg, ahol, amint erre rámutattunk, az asztal a tengely három zónáját kapcsolja össze.

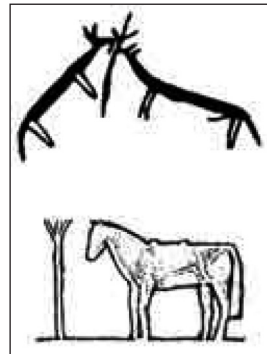
Az első tekintetre a fentebb idézetteket a számszimbolikához és a jelszerű tematikához való szubjektív és szabad megközelítésként lehet tekintenünk, azonban csak az első tekintetre. A nart eposzban visszatükrözött szemantikai kódok tízezer éves utat tettek meg a kialakulásukig, saját jelképes lényegükön keresztül magyarázták meg az embernek a világ archaikus felépítését, az indoeurópai népek sok eposzában megtalálhatók.

Az epikai témákat előadó népi mesélő nem tudta önhatalmúlag eltüntetni belőlük az archaikus világegyetem vallásos szimbolikáját, s ezzel a tettei kozmikus értelmétől mintegy megfosztani az epikus hőst. Annál inkább az epikus mondák előadásakor az énekes-mesélő mintegy rekonstruálja a világmodell vallásos szimbolikáját, s ezzel mintegy áthelyezi a hallgatóit egy világi térségből és időből egy ősi, szakrális térségbe, ami védelmezte őket a kártékony Káosz világától.

A nart eposz számszimbolikája jelrendszerének azonosságát megtaláljuk a vele rokon alán-oszétékkel rokonságban levő térségben – az árják védáiban, a vallásos szertartásaik egyikében – az «asvamedhákban». Ebben a tavaszi napfordulóhoz kapcsolódó szertartásban rituálisan feláldozták a király legjobb fehér szőrű lovát, a kétkerekű harci kocsi jobb oldali lovát. Kikötötték egy oszlophoz – az Életfa jelképéhez, amelyet egy kerékkel, a Nap szimbólumával koszorúztak meg (az Élet fája – a nap támasztéka).

A nyitott rituális információ a kutató számára lehetővé tette a megemlékését, hogy az ó-indiai rituálé, az «asvamedha» közvetlenül a szkíta királyok temetési szertartásain bemutatott lóáldozattal van rokonságban, amelyet Hérodotosz is leírt, valamint az archeológusok által tanulmányoztak szkíta királyi kurgánok anyagán, ahol a lovat ugyanúgy hozzákötötték az áldozati oszlophoz, amely a nap szimbólumával – kerékkel volt megkoszorúzva.

Nagy jelentőséggel bírt az «asvamedhában» a szám és színszimbolika is. A szertartás a 3 szférájú világegyetemmel volt kapcsolatban, az istenek magasabb Egével, az Atmoszférával, s ahol az emberek élnek, a földdel. A szertartásban a király három felesége vett részt, akik a társadalom három osztályához tartoztak. A három asszony ünnepélyes kérést mondott, megemlítve a világegyetem három szféráját. A négy világtájat a szertartásban részt vevő négy pap jelképezte. A szertartás során különös jelentőséggel bírt a király fő feleségének a lóval való rituális, imitált közösülése, amely a kozmogóniai újjászületés gondolatához kapcsolódott (16. ábra).

16. ábra. Kultikus lóáldozat ábrázolása a viládfa mellett

Az alán-oszét nart és az ó-iráni eposz számkódjának a megegyezése nemcsak a rokonságuk mélyére világít rá, hanem a nart téma jelzéseinak az értelmét is megmagyarázza, amelyhez kiegészítésként még egy változatot említünk.

A hős, ugyanaz az Ahszartag a mélyre leérve beleütközik egy hatalmas kőbe, amely alól füst jött ki. Körüljárva a követ, egy ajtónyíláshoz hasonlót pillant meg, a nyílásnál pedig egy szuka kutytát, amelynek a hasában a kölykei ugattak. A maga jelentőségében érdekes szimbólum.

A föld alatti világ bejárata a régieknél mindig a föld középpontjának a képzetét keltette (a föld köldöke). Rendszerint hegynek, fának, sziklának vagy barlangnak képzelték. A mi esetünkben egy hatalmas kő, amely a másvilágra való bejáratot takarja. A kutya a bejárat mellett – a föld alatti világban a kalauz. Azonban az, hogy a kutya – kölykező szuka, lehetőséget ad nekünk az epikai témának ebbe az idő és térbeli fejlődésébe betekintnünk.

A kutya, metaforikusan a learatott ősteret személyesíti meg, amely bizonyos idő elteltével új nagyszámú életet szül, azaz ennek a szimbólumnak az értelme az epikus témában tárul fel, előre megérezteteti a későbbi eseményekben gazdag cselekményt.

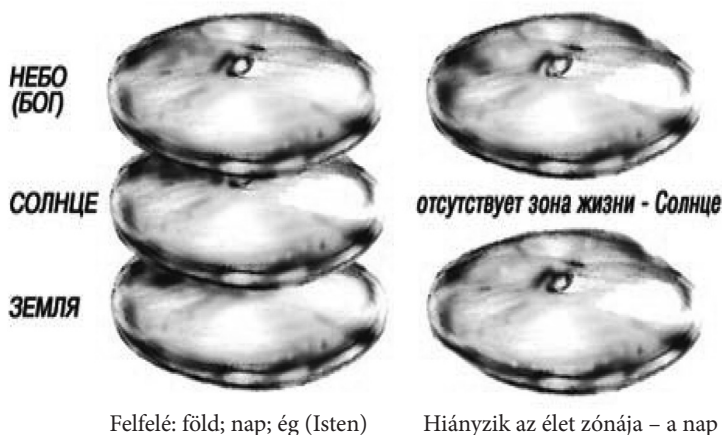
Azonban ugyanabban az időben a szülő szerepkör – a Föld elsődleges szerepköre. A nart eposzban van egy csodálatos képességgel rendelkező női szereplő, Szaumaron, aki férfi nélkül annyi harcost szül, amennyit rendelnek tőle. A szülés éjjel történik, s reggelre készen van a sereg. A hősnő neve az oszét «szaumar»-nak felel meg, ami fekete földet jelent, s ezzel minden érthetővé válik.

A bejárati nyíláson átjutva, Ahszartag különös lakóhelyen találja magát. «Körültekintve a szaklya (kaukázusi parasztház) közepén egy megrakott tüzet lát, s a lángok felett egymással sorban három hatalmas üst függ. A szélsők hússal vannak megtöltve, és olyan erősen forrnak, hogy belőlük húsdarabok vetődnek a magasba, az egyik üstből a másikba átugrálva, a középső üst pedig teljesen üres, s a többi üstből még a lének egy cseppje sem kerül bele a másik két üstből».

A következő ajtót kinyitva a hősünk csaknem megvakult, «olyan nagyon tündöklő szobát látott, mint üvegből lett volna készítve, egyszerre világította meg a nap, a hold és a csillagok. Ugyanúgy, mint az

első szaklyában, a középben itt is tűz égett, s körülötte emberek ültek.» Figyelmesen szemlélődve a hős észreveszi, hogy egy beteg mellett ülnek, s valamennyien igen szép lányok. Ez arra a gondolatra indítja őt, «hogy a szépségüktől kell ekkora fényességnek lennie a szaklyában». «Négy fiatal, egyik szebb a másikánál, kel fel a fogadására. Közelebb megy, s meglátja, hogy a beteg fejénél ül az anyja».

A jeles oszét etnológus, V. Sz. Uarziati az egyik könyvét az oszét ünnepi világnak szentelte, amelyben áttekintette a hagyományos sajtos lepények – ualibahták szimbolikáját és arra a következtetésre jutott, hogy a három áldozati lepény struktúrájában az ősi hármasság világmodell archaikus szemlélete fejeződik ki (17. ábra).

Felfelé: föld; nap; ég (Isten)

Hiányzik az élet zónája – a nap

17. ábra. A hagyományos oszét lepények rituális jelentés-konstrukciójának sémája

A hagyományos lepények egymáson fekszenek. A magyarázat szerint a hármasság az élet három legfontosabb kategóriájához fűződik: «Huicau» – Isten, «hur» – Nap, és «zahh» – Föld. Az asztalnál a legidősebb alig mozditja el a felső és a középső lepényt, s ajánló beszéddel fordul az égi patrónusokhoz. A halottas asztalnál a lepényeket párosával tálalják, a «kettes» szám lesz a meghatározó. Ahogyan az adatközlők magyarázzák, ebben az esetben, az első változattól eltérve, hiányzik a középső lepény, amely a «Nap» szimbóluma, a «Föld» és «Ég» jelképei változatlanul megmaradnak. V. Sz. Uarziati arra a következtetésre jut,

hogy az eredeti három lepény a mitológiai teret függőlegesen model-
lálja, három kozmológiai szférára osztja azt, égire, földre és föld alattira
– A Világfának megfelelően.

A három áldozati lepénnyel kapcsolatos információknak megfele-
lően az epikus szöveg pontosan megismétli ezt a tűz fölött függő három
üst esetében, ahol a tűzhely a négyzetes ház centrális körévé válik, a
lakott térhez igazodva. A ház négy fala a négy világtájat jelenti, s ehhez
megerősítésül az epikus szöveg még egy jelképet tesz hozzá kiegészítésül
– a négy fivért a tűzhely (nővérek) körül. A két szélső üst fortyog, s ezzel
jelképezi az életet a világegyetem két vertikális zónájában. A középső
zóna üres, ez pedig a halotti zónát jelképezi, amelyet elhagyott az élet-
erő. A másik szobában azonban ugyanezen a helyen (a ház «közepén»
fekszik a halálosan megsebesült lány, aki a világnak ezt a haldokló zóná-
ját (energiáját) személyesíti meg.

Az üst, mint az életerőt őrző zóna szimbolikája a távoli szkíta idők-
ből származott az oszét etnokultúrába. Hérodotosz szerint a szkíta szent
helyen Ekszamplejben egy hatalmas rézüst volt található, amelynek a
befogadó képessége 20.000 liter volt. Hasonló óriás üst létezésének az
irrealitását a lelőhelyével magyarázhatjuk, amely egy vallásos eszmét
testesített meg, a szkíta nép számára a világ energiájának a jelképe volt.
Az oszét tradicionális kultúrában egy valódi sörfőző üstöt, mint szentet
adtak tovább nemzedékről nemzedékre.

Ne hozzon bennünket zavarba az üst horizontális helyzete – a világ-
modell vertikális zónái. A nart eposzban a település felső, középső és alsó
részre oszlik, a hagyományos oszét asztali ültetésnek szintén van felső,
középső, és alsó horizontális vetülete. Fontos számunkra, hogy a választott
téma különböző változatainak epikus szövege ugyanazt a szemantikai
sémát – a világmodellt (Világfát) mutatja. A történetekben jelen levő vál-
tozatlanúság rámutat a hely fontosságára, amelyben az epikus cselekmény
játszódik. Mégpedig a cselekmény helyének a megjelölése is arról beszél,
hogy a hős, Ahszartag, nem egyszerűen a föld alatti világban tartózkodik,
hanem a Világfa tövénél, azon a helyen, ahonnan az kinő, annál vendéges-
kedik, aki hatással van a növéseire, az életre. A nimfa-szűz – alkotóeleme
ennek a fának, aki nélkül megszűnne a védő jellege, Káoszt bocsátana a
világra. Már megjegyeztük, hogy a nimfa-szűz a középső zóna életerő

biztosításához kapcsolódik. az ő tartózkodási helye a házban, a tűzhely zónájában arról árulkodik, hogy szakrális kötelezettséget teljesít, annak a megszemélyesítőjeként szerepel.

Dzerassza

A szent tűzhely titka

A tűz szimbolikája a látszólagos egyszerűségében a kiegészítő árnyalatok sokaságával rendelkezik. A tűz, mint aktív alkotó forrás, a föld női szülői rendeltetésétől eltekintve, általában a férfi alkotói szerepkörrel azonosítható. Az iráni mitológiai forrásokban a tüzet a spermával azonosítják, az indiai védák rituáléjában magát az oltáron égő tüzet úgy tekintik, mint közösülést, ahol a nőnek az oltár, a férfinak a tűz felel meg.

A lány-madár az emberek világából életerőt visz el, életet (a hősét). A «Mahabharata» óindiai eposzban van egy motívum, amelyben Agni, a tűz istennője «távol tartotta magát az összes kétszer születettek áldozati oltáraitól, a különféle áldozathozatalok és szertartások helyeitől». Ez az életerő központi forrásának az «önmagát távoltartása» az egész kozmikus rendszer létezését fenyegeti. «Az áldozati oltárok és a vallási szertartások megszűnése miatt bekövetkezett a tűz eltűnése, s zűrzavar keletkezett a három világban». Agni visszatérése után «az mind az istenek az égben, mind a földi élőlények tömege is megörvendettek.»

Ebben a vonatkozásban azonban figyelemre méltók az oszét temetkezési szertartáson a halott lányt sirató szavak. «Jaj, fekete patakként folyjon örökké fekete és hideg vérem az én szegény tűzhelyem lángjai alól...». Itt már láthatjuk, hogy az elhunyt szűz élete és halála közvetlenül a tűzhely életével és halálával azonosul. Minden valószínűség szerint az említett szertartásban a tűz csak női aspektusból jelentheti az isteni – a szülő ölet, az élet erejét, az életet adó elemet. Ez az áldozati oltár, a tűzhely. Ezért az oltár kultikus tűzétől történő megfosztás a halál jele, az életöröm nélküli létezésé. Ebben az életnek az eltűnő, szétfosló oldala is megjelenik, amely az Ég és a Föld rituális egyesülését követeli az újjászületéséhez.

A mi sebesült szűzünk, aki a tűzhely lángját is megtestesíti, elviszi a középső zónából az életerőt a világegyetemnek a föld alatti zónájába. Itt a tűz már a másvilági vízi őselem instabil részévé válik. Ugyancsak a «Mahabharáta» isteni kancájának – aszpara Asvini –vizet adtak «áldozati olaj helyett» a szájából kicsapó lángra. Később azután kancaként megszüli a napnak a két Asvin ikret. A tűz «anyaméh» szerepére mutat az óceán alatti elhelyezkedése. «Egy ilyen mély és széles óceánt látva (...), az égboltozathoz hasonlóan lánggal világítja be a föld alatti tüzeket...».

Azokban az esetekben, amikor az epikus szövegekben a tűz istennője nőalakban jelenik meg, nem «igazi» tűz istennő, hanem az antik Hesztia vagy Vesta, szoroson kapcsolódik a tűzhöz, és minden komplex rokon fogalomhoz, mindenképp előtt az ősök kultuszához, azaz a világ föld alatti zónájához, és az életerejéhez.

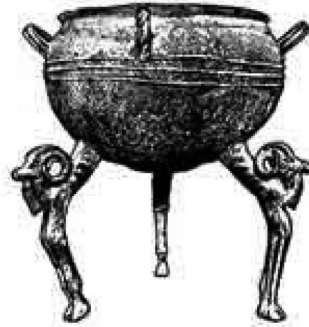
A tűzhelyhez kötődő szakrális momentumok, amelyeket az antik istennőnek tulajdonítanak, a kutatók a szkíta közösség szociális szervezetének az egységére befolyással bíró, s ugyanakkor a Föld keletkezésének a kezdetével is szoros kapcsolatban levő Tabiti istennő kultuszában is megtalálják. A tűzhelyre tett szkíta esküt Vszevolod Miller és Georges Dumézil is összevetették az oszétek szent esküvésével. Az oszét mindennapok szertartásaiban elsőrendű jelentőséggel bírt a házi tűzhely és a benne égő tűz. A házi tűzhely tiszteletére az oszétek a múltban Újév előtt ünnepséget rendeztek. A tűzhely lángját az ősök kultusza iránti tisztelet helyének, mintegy házi szentélynek tekintették. A családi osztozkodás alkalmával, mindenki, aki megkapván az örökségét magával vitt egy égő üszköt a családi házból (jae zyndzsy haj – a saját tűzrészét), ami kifejezte, hogy meg van áldva a családi boldogsággal, megkapta a családi tűzhely védelmét, az anya kiadta a részét az új gazdának a családi tűzhelyből. Ez a láng Újévkor mindig újjászületett. Sosem volt szabad, hogy a családi tűzhely kialudjon, mert ez nagy veszedelmet hozott a családra. A családi tűzhely tüzevel tették próbára a tisztességet, gyógyították a betegeket. Az Új tűz és az Újév fogalmai az oszétek számára összetartoztak.

A régi világegyetem struktúrájával kapcsolatos érdekes információ, hogy a házi tűzhely szent rendeltetése és szimbolikus jellege egy oszét újévi szertartási énekben – a basziltában is megfogalmazódik. «Benn (a házban) százszemes lánc lóg az égből / Négyfülű üst van rá felakasztva /

Hizlalt bárány van benne /Alatta heves tűz ég szarvas agancsából /Körü-
lötötte a boldog család...» Ebből a rövid, idézetből is látható, hogy a tűz-
hely lánca összeköti a magasságot – Eget, azzal a zónával, ahol a család
ül, a Földdel – a tűzhellyel, és tulajdonképpen a házi világegyetem ten-
gelyévé, a Világfa megjelenítőjévé. válik.

18. ábra. Szkíta-szaka bronzüst.
Fergánai völgy. Kr. e. V. sz.

18a. ábra. Szarmata bronzüst.
Kargali. Kr. e. III. sz.

18b. ábra. Szarmata-alán bronzüst.
Észak-Oszétia. II. sz.

18c. ábra. Hagyományos oszét
rézüst. Észak-Oszétia. XIX sz.

Tűzhely, üst és körben a család képezi azt a szervezett térséget,
amelyet a világ ősi modelljeként említettünk, szakrális geometrikus
alakzattal szemléltettünk – kör a négyzetben. Az üstön félreérthetle-
nül négy fogantyú – a négy főirány, aminek alapján a körvonal négyzetté
válík. A kört és a négyzetet ilyen esetben mind ugyanannak a szervezett

tér modelljének két variánsaként lehet tekintenünk, csak az elhelyezés hangsúlya tekintetében különböznek egymástól. A Taskenti múzeum gyűjteményében hasonló létező szkíta–szaka üst található. Ennek az üstnek négy fogója van. Emellett mindegyiket három koncentrikus kör díszíti. Az üst szélén négy kecskeszobrocska. Az üst három lába közül az egyik emberi lábat ábrázol (18. ábra, a, b, c).

A szertartási ének rámutat az üst lelőhelyére is az ember központi zónájában, az pedig, hogy forr, közvetlenül ennek a zónának az életéhez kapcsolja. A tűzhely («szarvasagancsok tüze») a világegyetem alsó zónáját jelképezi, amely az egész szakrális konstrukció számára az életerőt adja. A szkítáknál a tűz a nap és a termékenység szimbóluma volt, az Életfa és az Istenanya kultuszhoz társult, s ezzel mintegy a két hiposztázis közé lépett vagy két tűzre oszlott – felsőre és alsóra. végül figyelmet kell szentelnünk a szarvas kultusznak, amelynek forrásai az ó-iráni világban erednek. A szarvasagancsok égetése a tűzhelyen ugyanazt a szerepet tölti be, mint a szkíta rituális tárgyakon ábrázolt növényevő állatok vadak általi marcangolása (leggyakrabban a szarvasé). Ez az újjászületésért elszenvedett áldozati halál, a tűzben (élet) való elégés, amelylyel a bárányt készítik el, a farn ősi szimbóluma – a jólété a tűzhelyet körülvevő boldog családé.

Az ó-iráni mitológia a jó és a rossz etikai dualizmusán, a világosság és a sötétség, a meleg és a hideg, az eső és a szárazság, az élet és a halál, a férfi és a nő közötti természeti kontraszton alapult. A világegyetemet és a benne való létezés folyamatát, mint ezeknek a bináris oppozícióknak a kölcsönhatását szemlélték, amelyek az ókori ember tudatában ugyanazon testnek a két-két felét, amelyek egymás felé igyekeznek, vég nélkül (örökkön) ismételve a kozmikus halál és a kozmikus újjászületés folyamatát.

Hasonló gondolkodás érvényesül az antik filozófiában is, amely az egységet «azt, ami van, és azt, ami nincs», «a lét és a nemlét vegyülését» a születés örök körforgásában rejlő szubsztancia és értelemként, természetfeletti lényeket felidéző egzisztenciaként szemlélte. Azonban ha az antik filozófia a kozmológiáját írásban rögzítette, az észak-iráni kultúra vizuális zoomorf képekben rejtjelezte a kozmológiai szövegeit, ahogyan nevezik a vadállatstílusban.

19. ábra. Növényevő ragadozó általi marcangolása Szkíta-szaka lovas nyeregtakarójának dísze. Hegyes Altáj Kr. e. IV. sz.

19a. ábra. Szkíta-szaka övcsat része I. Péter szibériai gyűjteményéből. Kr. e. VI – V. sz.

A szakrális marcangolási jelenetekben két világ – a ragadozó (Ég, Atyaisten) és a növényevő (Föld, Istenanya) (19. a ábra). Ámbár a növényevő teste szokásosan vagy megcsavarodva, ezzel a világegyetem két fázisát jelölve: az állat első része – az élet, nyár (meleg); a hátulsó része – halál, tél (hideg), vagy a növényevő maga alá húzva a lábait fekszik, a felső része – az «élet» dinamikáját szimbolizálja – a statikus alsó rész a «halált» (20. a, b ábra).

20. ábra. Szkíta aranyszarvas a Kul-Oba kurgánból. Kr. e. IV. sz.

20a. ábra. Szkíta aranyszarvas a Kosztromai kurgánból. Kr. e. VI. sz.

20b. ábra. A világegyetem alsó és felső szintjének ábrázolása a mitologikus állat testének elcsavarása szimbolikájában. A szkíta Szkíta-szaka vezér tetoválás részlete a második paziriki kurgánból. Hegyi Altáj. Kr. e. V. sz.

Ebben az esetben a ragadozó ábrázolása a szkíta kard-akinákkal van összekapcsolódva, ami pedig a megtermékenyítő halál véres színárnyalatát vitte bele a a szimbolikájába, amely nélkül nem születik új élet.

Lényegében ez az ideológia ismert minden nép hagyományos beavatási szertartásaiban.

Az ókori gondolkodás nem tudta elképzelni, hogy a világegyetem «az isteni mozgatója» valaha is megállapodna, mint ahogy az ókor emberének nem jutott az eszébe sem a «Kozmosz» teste, sem a «Káosz» testnélkülisége. Számára a világ egyetlen ősformából született, és az öt megtöltő dolgok minden ellentmondásosságukkal együtt is ugyanakkor keletkeztek. Az élők a halottakkal, a nők a férfiakkal, a szép a rúttal, a jó a gonosszal együtt. Ez az elvet juttatja eszünkbe a «jang» és «jin», a világegyetem kezdetének a kínai hagyományokból közismert két elválaszthatatlan fogalompárja, amelynek a szimbolikája a régi világnézet minden területét áthatotta.

A kínai hierogramma pontos ismétlődését láthatjuk a szkíta vadállatos stílus egyik legjobb alkotásában, a küzdő ragadozó ábrázolási sémájában (21. ábra, a, b). A hajdani mester a statikus figurát örökösen a saját tengelye körüli forgásra készítette, a test elülső részét (Kozmosz) a hátulsóra (Káosz) változtatva, s ezzel az örökös mozgással jelképezve az élet újjászületésének a folyamatát.

21. ábra. A világegyetem örökös mozgásának eszméje önmagába visszatérő aranypárducként. I. Péter szibériai gyűjteménye. Kr. e. VI-V sz.

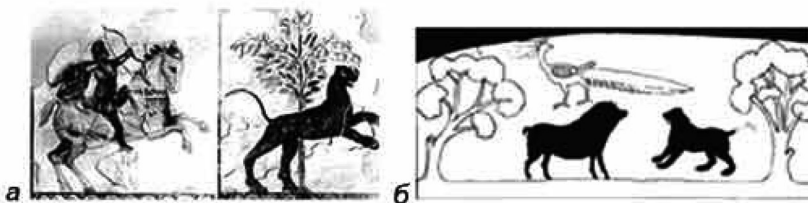
21a. ábra. A világegyetem örökös mozgásának ábrázolása. Második Paziriki kurgán. Kr. e. V. sz.

21b. ábra. A világegyetem örökös mozgásának ábrázolása. Második Paziriki kurgán. Kr. e. V. sz.

- (a) – A világegyetem szkíta heraldikai jelképe – a Világfát őrző párduc (leopárd), amely alatt elhelyezett fekvő kos – a világi jólét áldozati alakja. Szkíta ezüstitűkőr részlete. Kr. e. VII. sz.
 (b) – Szogd heraldikai jelkép – párduc (oroszlán) a föld vizei melletti hét magaslaton van elhelyezve, és a Világfát őrzi, az észak-iráni hasonlóval azonosan. Ezüstitűl, Kr. e. V. sz.
 (c) – Szkíta-szaka heraldikai jelkép. Iszik-kuli kurgán, Kr.e. V – VI. sz.

- (a) – A szarmata háború emlékművén ábrázolt lovas és a Világfát őrző párduc egymás szinonimái. Római temetkezés. I-II. sz.
 (b) – A világ szarmata képe, amelyen az ég – pávakakas, középtűt pedig a Világfát őrző, a világ két forrása – a párduc és a vadkan. Kerics. II. sz.

- (a) – A Világfa mellett álló párduc régi észak-iráni jelképet támaszt fel. A vlagyimiri Demeter székesegyház díszítményének a részlete. 1194 – 1197.
 (b) – Az Észak-Oszét-Alánia Köztársaság állami címere
 (c) – Grúz kéziratoshártyán ábrázolt középkori alán-osztét címer. 1735.

22. ábra. Észak-iráni heraldikai szimbolika

Itt minden az állandó változás folyamatában található. A változás szüntelenül tart. Az egyik változás már akkor elkezdődik, amikor a másik még be sem fejeződött, a világ polifonikus sokarcúságát mutatva. Azt is megjegyezzük, hogy az ábrázolt ragadozó férfiöv csatjaként, azaz a szimbolikáját ismételve: felcsatolva (az övet) – Kozmosz, levétve – Káosz. E szimbolikához későbben még visszatérünk.

Az ellenfél (a növényevő) hiánya ebben az állandó kettősben a ragadozó testének a világegyetem felső zónájában való ábrázolásával helyettesítődik. Ehhez a macskaféle ragadozó ősidóktól az észak-iráni népeknél – szkítáknál, szarmatáknál, alánoknál – jelképként szolgált, és a heraldikai jelképeikben szerepelt (22. ábra), az alán-oszét nart eposz pedig közvetlenül felhívja a figyelmet az ősi jelképre – a párducra, amely a világfa tövénél sertést marcangol, – mint a hatalmas vitéz, a nart Batradz zoomorf képe, akit a kutatók az atmoszféra szkíta istenével, Arésszel hoznak összefüggésbe.

23. ábra Istenített-harcos ábrázolása Szogd terrakotta VI – VII. sz.

Annak a témának illusztrációiként szolgálhat az a terrakotta lap, amelyet a régi Szogd területén találtak, rajta egy bálványozott harcos van ábrázolva háromágú szigonnyal, a jobb kezében démonikus lény levágott fejét tartva. Mögötte macskaféle ragadozó – az ő hiposztázisa (23. ábra).

Azonban ne feledjük, a növényevő ragadozó általi marcangolásának van még egy oldala – az erotikus. Ebben a helyzetben a ragadozó a világ férfi eredetét személyesíti meg – a hím-nemű «felső részt», az Ég–Atyát, a növényevő a világ női eredetét, a nöstényt, a földet, annak az anyai, szülő szerepét. A régiek hittek abban, hogy mindegyik halál új születéssel jár, tehát megtermékenyítő. A szkíta kard – az akinak ezért a szkíta kőszobrokon mintegy falloszt jelképezett, a férfi szexuális, nemző erejét – a nemzetségfőét és a harcosét. Az antik történészek többsége rögzítette az észak-irániak szertartását – a földbe szúrt kardra (szablyára) történő esküvést, amely a XIX. század végéig létezett az oszétek hagyományos szertartásaiban.

Az egyszerű rituális konstrukció a régiek tudatában visszaidézte a legfontosabb kozmogóniai témát – a világ teremtését, nemzését, a Kozmoszét, amelyben az Isten-Atya (villám – kard – fallosz) részt vett, egyesült a Föld-Anyával, megteremtve az életet, a mozgást, a tüzet. Az ó-indiai hagyományokban (upanisádok) a nővel való közösülést mint a földi tűznek hozott áldozatot tekintik. A férfi, a nőhöz közeledve így szól: «Én vagyok – az Ég, te vagy – a Föld». A nő azt válaszolja neki: «Ha te leszálltál hozzám, mint áldozati oltárhoz, akkor nagyobb boldogságot nem is kívánhatnál, mint amit velem nyersz el».

A szarvasagancsok és a fa tüze a tűzhelyen ugyanazt a szakrális gondolatot idézi vissza, az újjászületésért történő halált, a családért való elégést (Kozmoszért). Ezért «a saját tűzünk» – részét képezi a családi Életfa életerejének. A Fához (a tűzhely láncához) vezették oda Oszétiában a család új tagját (a menyasszonyt, az újszülöttet), vagy ha a vérbosszúra szolgáló tettet elkövető személy a házi tűzhely láncát megérintette a kezével, védelmet élvezett. Ezért magyarázza a régi oszétéknél a ház utolsó férfi tagja temetési szertartásának rejtett gondolatát, amikor a felesége a nyakába akasztotta a házi tűzhely láncát. A ház elveszítette az egyik életerő központját. Férfi nélkül (Égi-Atya nélkül) lehetetlen a családi Életfát tápláló rituális családi tűz meggyújtása. Ebben a vonatkozásban említésre méltó a «Szent György és a három fivér» oszét legenda fejezete, amelyben az églakó versenyt ajánl az ellenfeleknek: «Íme, ezt a két almamagot bedobom a tűzbe, az egyik Afszati fiáé, a másik a társáé. Akinek a magjából holnap reggelre virágzó fa nő ki, azé legyen a lány keze». Nem nehéz rájönnünk, hogy az égi istenség a családját rakja az alsó tűzbe, amelyből csak Világfa nőhet ki.

Az Életfa szimbolikája a Vlagyikavkái Múzeumban található tűzhely láncát szimbolizáló tárgyak alulról és felülről is olyan növényi mintával díszítettek – fenyővel (fácskával), amelynek jobbra és balra is tizenkét-tizenkét ága van. Maga a lánc pedig kilenc szemből áll. Ha visszaemlékszünk rá, mindkét szám (a kilenc és a tizenkettő is) a Világfa kozmogóniai elképzeléséhez kapcsolódik (24. ábra).

24. ábra. Hagyományos oszét tűzhely fölötti lánc a család és a nemzetség szent tárgya.

Jegyezzük még azt is meg, hogy a tüzet (a meleget) a hagyományos mitológiákban a föld termékenysége alapjának tekintik. Ez teszi lehetővé a számunkra, hogy közös szimbólumokként tekintsük a női istenségek, a tűz és a föld szerepét, amelyeknek a világ sok vallásában a kígyó a közös jelképe. Az oszét társadalmi rítusokban a kígyót a ház középpontját jelölő házi tűzhely őrzőjének tekintik, s gyakran a tűzhely fölötti láncsal asszociálják. A tűzhely azonban az észak-iráni föld istennő ismertető jele is, aki nemcsak a földi tűz őrzőjének szerepét tölti be, hanem a megszentelt középpontot is megjelöli, amely körül a férfi szakrális világ forog, napisten. Ezt a gondolatot jól szemléltetik a Zilgin gorodiscséből származó szarmata-alán tálakon, amelyeknek a közepén összetekeredő kígyó van ábrázolva, amelyet négy macskafele ragadozó vesz körül (25., a ábra)

25. ábra. Szarmata-alán tál középpüött összetekeredő kígyó ábrázolásával Zilgin gorodiscséből. Észak-Oszétia. II – V. sz.

25a. ábra. Szarmata-alán tál középpüött összetekeredő kígyó ábrázolásával Zilgin gorodiscséből. Észak-Oszétia. II – V. sz.

Ne zavarjon meg bennünket, hogy az általunk vizsgált téma nem a föld alatt, hanem a víz alatt történik, ahol a lányok-madarak víz alatti élőlények – nimfák alakját öltik magukra. Már megjegyeztük, hogy a föld, mint a nemzés forrása elválaszthatatlanul a vízhez kapcsolódik. Például az «aszparasz» indiai mitológiában a vízi nimfák fákon élnek, azonban A. Sz. Puskinnál azt olvashatjuk «Ott a csoda: ott manó kószál, az ágakon sellő ül»... Nem kell csodálkoznunk az összehasonlítás, a szláv sellő, az indiai nimfa és az oszét vízi tündér ugyanabból a forrásból származtak, az indoeurópai kulturális örökségből.

KISEBBSÉG- KUTATÁS

SZEMLE